

Előszó a Dél-Ázsiáról szóló tanulmányokhoz

Preface to Studies on South Asia

2022. augusztus 14-én Pakisztán, augusztus 15-én India a függetlenség kikiáltásának 75. évfordulóját ünnepelte. 1947. augusztus 17-én, két nappal a brit gyarmati státusz megszűnése után az új határ megállapításáért felelős bizottság bejelentette a munkája eredményét, az ún. Radcliffe-vonalat, amely a mai napig az India, Pakisztán és Banglades közötti határvonalat jelenti. A brit ügyvéd, Sir Cyrill Radcliffe előzőleg soha nem járt India területén, és csak öt hét állt a rendelkezésére, hogy a vallási és a sohasem tisztázott egyéb körülmények alapján meghatározza India és Pakisztán területét. A kettéosztást követően kb. 10–15 millió fő cserélt hazát a vallásközösségi alapelv értelmében, és nagyjából egymillió ember vesztette életét a határ menti összecsapásokban (Dutt, 2022). Az események jelentős ellentmondásban állnak a Mahátma Gandhi-féle erőszakmentesség elvével.

Nagy hírverést kapott mindkét országban, amikor idén nyáron, 75 évvel az indiai szubkontinens kettéosztását követően, a most 90 esztendő, Indiában élő Renaa Verma a gyermekkori lakóhelyére, a ma pakisztáni területen fekvő Ravalpindibe látogatott, ahol szívélyesen fogadták a ház jelenlegi lakói (Sharma, 2022). A két ország viszonya azonban ennyi év elteltével sem tekinthető ilyen pozitívnak, különösen a Kasmírhoz kötődő 2019-es események (a pulvámiai incidens és az indiai Kasmír autonómiájának a visszavonása) miatt.

Az ENSZ meghatározása szerint a dél-ázsiai térséget jelenleg nyolc állam alkotja. Afganisztán a „köztes állam” jellegéből adódóan több földrajzi régió területébe is sorolható, így Közép-Ázsiába és az ún. tágabb Közel-Keletbe is beleérthető. Az ENSZ az utóbbi években a politikai, gazdasági és kulturális folyamatok, valamint a történelmi kontextus következtében Dél-Ázsia részeként tekint rá.

I. ábra¹
A dél-ázsiai térség államai és főbb mutatói
(az utolsó rendelkezésre álló adat alapján)

Ország	Lakosság (millió fő)	Egy főre jutó GDP (folyó áron, USD)	GDP- növe- kedés (%)	A születés- kor várható átlagos élet- tartam (év)	Nettó migráció (fő)	Szegény- ségi ráta (2,15 USD napi jö- vedelem alatt élők aránya (%)
Afganisztán	39,8	516,7	-2,4	65	-314.602	n. a.
Banglades	166,0	2.503,0	6,9	73	-1.847.503	13,5
Bhután	0,8	3.000,0	-10,1	72	1.600	0,9
India	1390,0	2.277,0	8,9	70	-2.663.434	10,0
Maldív-szigetek	0,5	8.995,0	31,0	79	56.851	0
Nepál	29,7	1.223,0	4,2	71	208.549	8,2
Pakisztán	225,2	1.538,0	6,0	67	-1.166.895	4,9
Srí Lanka	22,2	3.815,0	3,7	77	-489.932	1,3
Dél-Ázsia	1880,0	2.177,0	8,3	70	-6.215.366	8,5
Világ	7990,0	12.263,0	5,8	73	0	8,4

A dél-ázsiai térség a függetlenség 75 éve alatt jelentős átalakuláson ment keresztül. A régió átívelő gazdasági, politikai és társadalmi tendenciák röviden az alábbiakban foglalhatók össze:

1. *Gazdasági és szociális helyzet.* A régió egyes államainak a gazdasági és szociális mutatóiban fejlettségbeli különbségek mutatkoznak, ugyanakkor megállapítható, hogy a térség egészében számos tekintetben jelentősen elmarad a világtól. Ez különösen az egy főre jutó GDP mutatóján érhető tetten: a Világbank adatai szerint a Maldív-szigetek kivételével a régió államai az alacsony közepes jövedelmű országok csoportjába sorolhatók (*lower middle income countries*).

¹ Az adatok forrása: *The World Bank*, 2022.

2. *Demográfiai kérdések.* Az indiai szubkontinensen is – miként az egykori harmadik világ számos régiójában – lejátszódott az ún. demográfiai robbanás. India lakossága várhatóan a 2023-as esztendőben abszolút számok vonatkozásában meghaladja a kínaiét, vagyis aktuálisan az 1,425 milliárd főt. Miközben a növekedés üteme és a teljes termékenységi mutató jelentősen csökkent – az utóbbi a reprodukciós ráta közelében (2,2) jár –, ugyanakkor 2050-re várhatóan India népessége meghaladja az 1,6 milliárd főt (*Worldometer*, 2022a). A népességnövekedés lehetőségeket (demográfiai oszttalék, belső fogyasztás), ugyanakkor jelentős kihívásokat is rejt magában (iskola, lakhatás, egészségügyhöz való hozzáférés stb.). Pakisztánban az ENSZ becslései szerint a jelenlegi 225 milliós lakosság 2050-re 338 millió főre bővül (*Worldometer*, 2022b). Az ország az elmúlt években a világ ötödik legnépesebb államává avanszált, a lakossága évente több mint négymillió fővel növekszik, a teljes termékenységi ráta 3,3. Miközben a modernizáció jelentős mértékben előrehaladt Indiában és Pakisztánban is, a lakosság döntő mértékben falvakban él, az urbanizációs ráta mindkét dél-ázsiai államban 35 százalék körül van.

Külön kiemelendő tény, hogy az iszlám civilizáció demográfiai súlypontja is a dél-ázsiai térségben található. Indiában a muszlim közösség aránya a 14 százalékot is meghaladja, és így Indonézia és Pakisztán után a világ harmadik legnagyobb (kb. 220 millió fős) muszlim lakosságával rendelkezik.

3. *A térség illiberalizálódása.* Indiát a világ legnépesebb demokráciájaként tartjuk számon: egy olyan államként, amely megcáfolva a modernizációs elméletet – amely szerint a sikeres demokratikus konszolidációhoz egy bizonyos fejlettségi szint elérése szükséges –, évtizedeken keresztül megőrizte e politikai értékeket. Egy rövid – 1975 és 1977 közötti – rendkívüli állapoton kívül mindvégig demokratikus politikai rendszer maradt, méghozzá egy, a nyugati világon kívüli civilizációs-kulturális kontextus közepette. A Freedom House azonban 2021 óta Indiát már csak a félig szabad államok közé sorolja, mert a hindu nacionalizmus térnyerése óta csökkentek a politikai és a polgári szabadságjogok (*Freedom House*, 2022). Ebben nagy szerepük van

az Indiai Néppárt vezette kormány 2019-es döntéseinek: a kasmíri autonómia visszavonásáról szóló határozat mellett az állampolgársági törvény járt jelentős visszalépéssel. Pakisztánban 2022 áprilisában egy alkotmányos válság során elmozdították a neves krikettjátékost, Imrán Khánt a miniszterelnöki pozícióból, és Sebház Saríf került a helyére. Khán azóta jelentős politikai mobilizációt hajtott végre, amelynek eredményeként tömegtüntetések törtek ki Pakisztán nagyvárosaiban. A fegyveres erők, amelyek Pakisztánban továbbra is jelentős politikai és gazdasági befolyással bírnak, a háttérben meghatározó szerepet töltek be a 2018-ban megválasztott miniszterelnök menesztésében, akivel szemben több kérdésben is az elégedetlenségüknek adtak hangot.

4. *Konfliktusok és válságok.* A térségben számos olyan fegyveres konfliktus figyelhető meg, amely időben elhúzódik, és a stabilitásra is hatással van. Közülük kettő a nemzetközi figyelem homlokterében áll: a kasmíri konfliktus, amely a kettéosztás le nem zárt ügye (*unfinished business of Partition*), továbbá a tálib hatalomátvétel Afganisztánban, amely lezárta az amerikai beavatkozást követően, a 2001-ben kezdődött, több mint húszesztendő átmenetet. A kasmíri konfliktus 2019-ben új szakaszába lépett, amiben szerepet játszott az említett pulvámiai incidens, valamint az indiai autonómia visszavonása is. Ez a 2019-es eszkalációs időszak az India, Kína és Pakisztán által alkotott háromszögben komoly feszültségekkel volt terhes: India és Kína között a *Line of Control* mentén fegyveres összecsapásokra került sor; a Pakisztán által ellenőrzött Kasmírban Kína az Övezet és Út Kezdeményezés (BRI) kapcsán olyan beruházásokat valósít meg, amely a status quót jelentősen érinti. A második tálib rezsimet jelenleg egyetlen állam sem ismeri el, illetve Afganisztánnal kapcsolatban nem beszélhetünk koherens regionális mechanizmusról sem. Az afganisztáni kérdés menekülthullám és biztonsági kockázat formájában erőteljesen érinti a régió – mondhatni – valamennyi államát.

5. *Interregionális és intraregionális migráció.* A Nemzetközi Migrációügyi Szervezet legutóbbi migrációs jelentése szerint a világon India a legjelentősebb kibocsátó: mintegy 18 millió fős közösség él távol

az anyaországtól (*IOM*, 2022, 25. o.). A legnagyobb indiai diaszpóra az olcsó munkaerő révén az Egyesült Arab Emírségekben él, s azt az Amerikai Egyesült Államok követi. A világon a legnagyobb mértékű hazautalás is az indiai diaszpórától származik, és jelentősen hozzájárul az indiai folyó fizetési mérleg egyensúlyához. India mellett három másik dél-ázsiai állam is megtalálható az első tízben (Banglades a 6., Pakisztán a 7. és Afganisztán a 10. helyen), s ezzel a régió az első helyre került a világon a migránsok forrása szempontjából. Afganisztán külön problémát jelent, és a legutolsó jelentés óta – a 2021. nyári tálib hatalomátvétel következtében – tovább romlott az ottani menekülthelyzet. Pontos adatok nem állnak rendelkezésre ugyan, de a jelen sorok írásakor 5,5–6,0 millió főre teszik az Iránban található afgán menekültek számát (*UNAMA*, 2022), a szomszédos Pakisztánban ez a szám kétmillióra tehető.

6. *Klímaváltozás és klímapolitika.* A legszennyezettebb városok 2022-es világranglistáján szereplő 25-ből 13 dél-ázsiai, ami a gyors gazdasági modernizáció és a fenntartható fejlődés ellentmondásaira utal. A térség lakosságának közel a fele, mintegy 750 millió fő él klimatikus sokkok által érintett területeken (Agarwal, Balasundharam, Blagrove, Cerutti, Gudmundsson és Moussa, 2021). Mint ismeretes, 2022 nyarán Pakisztán déli területein nagyon súlyos áradás történt, aminek az oka nemcsak a hirtelen lehullott csapadék volt, hanem a hőmérséklet drasztikus emelkedése következtében tavasszal megolvadt gleccserek is. Az indiai Mahárástra szövetségi állam egyik régiójában az év folyamán már több mint 600, mezőgazdaságból élő személy követett el öngyilkosságot a gyér csapadék, illetve az annak következtében anyagi csődbe kerülés miatt. Természetesen az említett folyamatokat nem lehet pusztán a klímaváltozásra visszavezetni, ugyanakkor a meglévő problémákat felerősíti a klimatikus átalakulás, amely szélsőséges időjárás vagy elmaradó csapadék formájában ölt testet. A globális klímakockázati világrangsoron 2021-ben India a hetedik helyen szerepelt, ami jól mutatja a kiszámíthatatlan klimatikus eseményeknek, illetve a természeti katasztrófáknak való kitettségét.

A párizsi klímaegyezményt a térség államai is ratifikálták, és eltérő célkitűzéseket vállaltak. India például az emisszió 2005-ös szintjét 33–35 százalékkal kívánja csökkenteni 2030-ra. Az egy főre jutó kibocsátás tekintetében a térség a világátlag alatt van, ugyanakkor abszolút számokban India Kína és az Egyesült Államok után a harmadik helyen áll. Az ország energiamixének több mint 60 százalékát a szén teszi ki, aminek jelentős környezeti következményei vannak (Agarwal *et al.*, 2021).

* * *

A *Külgügyi Szemle* Dél-Ázsiáról szóló tematikus száma négy tanulmányt közöl, amelyek eltérő szempontok alapján elemzik a térség átalakuló viszonyait. Csicsmann László cikke az indiai külpolitika változását írja le, amely a hidegháborús el nem kötelezettség alapelveiből kiindulva a több irányú elköteleződés irányába halad. Az ún. *multialignment* és a stratégiai autonómia értelmében az ország elmélyítette a kapcsolatait az Egyesült Államokkal, azonban egyidejűleg folytatta az együttműködést az olyan szervezetek tagjaként is, mint a Sanghaji Együttműködési Szervezet vagy a BRICS. Donald Trump adminisztrációja alatt Washington és Újdelhi viszonya soha nem látott méretekben bővült, amiben szerepet játszott az indiai stratégiai köröknek az a percepciója, hogy a liberális nemzetközi rendszer megőrzése alapvetően India érdeke. Újdelhi számára kulcsfontosságú kérdés Kína térségbeli terjeszkedése az Övezet és Út Kezdeményezés keretében, amelyet körbekerítettségként él meg. Az ebből való kitörést célozza a regionális integrációkkal való szorosabb együttműködés, valamint a kínai expanzióra adott erőteljesebb diplomáciai reakció. A szerző érvelése szerint az orosz–ukrán háború kapcsán képviselt indiai álláspont megfelel a többirányú elköteleződés és a stratégiai autonómia alapelveinek, és egyben elősegíti a dél-ázsiai ország globális szereplővé válását is.

Háda Béla tanulmánya az Indiai-óceán területével kapcsolatos indiai stratégiai gondolkodást elemzi. A téma jelentőségét az adja, hogy az indopacifikus térség szerepe mind világpolitikai, mind világgazdasági

szempontból kiemelkedő, különösen az új világrend tekintetében. Az amerikai–kínai „kereskedelmi háborúban” Indiának az Indiai-óceánon való fokozottabb jelenléte stratégiai kérdés. A szerző részletesen bemutatja a 2004-ben először elfogadott haditengerészeti stratégiát, valamint annak az újabb változatait. India jelentős haditengerészeti fejlesztést hajtott végre az elmúlt két évtizedben, amelynek része a repülőgép-hordozókat, valamint a tengeralattjárókat érintő program, ugyanakkor a képességei elmaradnak a kínai kapacitásoktól. Ebből a szempontból kiemelkedő azonban a Négyoldalú Biztonsági Párbeszéd, a *Quad*, amelynek keretében India nem csak az Egyesült Államokkal, hanem Japánnal és Ausztráliával együtt képezi a kínai befolyás ellen-súlyát.

Günsberger Dóra tanulmánya Pakisztán térségbeli szerepét elemzi, s a pusztán külpolitikai szempontok mellett a geoökonómiai kérdésekre is kitér. A tanulmány a 2018 és 2022 közötti időszakot, a népszerű krikettjátékos, Imrán Khán miniszterelnöki ciklusát öleli fel. A pakisztáni külpolitikát nem lehet pusztán a civil kormányzat által hozott döntésekre alapozni, ugyanis posztkoloniális államként a fegyveres erők meghatározó politikai és gazdasági szereppel bírnak. A külpolitika a vizsgált négy esztendő alatt elsősorban biztonságközpontú volt, ám Pakisztán meglehetősen rossz gazdasági helyzete – így az IMF-hitelmegállapodás kérdése – rányomta a bélyegét a külkapcsolatokra. Khán 2018-tól elsősorban a Perzsa-öböl Menti Együttműködési Tanács államaival, különösen Szaúd-Arábiával és az Egyesült Arab Emírségekkel ápolt jó viszonyt. A pakisztáni miniszterelnök a választási kampányában kritikus volt ugyan a CPEC (*China–Pakistan Economic Corridor*) beruházásait illetően, ám végül a fegyveres erők nyomására a projektek végrehajtása mellett lépett fel. Az indiai–pakisztáni kapcsolatokban a 2019-es pulvámai incidenst követő időszak mélypontot jelent, ugyanakkor a pakisztáni miniszterelnök megkísérelte diplomáciai útra terelni és deeszkalálni a konfliktust. A szerző külön figyelmet fordít a 2021-es tálib hatalomátvétel körülményeire, tekintettel arra, hogy Afganisztán Pakisztán fontos „hátszaga” (stratégiai mélység). Megállapítása szerint az amerikai–pakisztáni

kapcsolatok romlottak Joe Biden elnökké választása óta, ugyanakkor Pakisztánnak a Kelet és Nyugat között tudatosan hidat építő külpolitikája nem változott.

A negyedik tanulmányt Székely-Doby András jegyzi, aki India gazdasági fejlődésével, modernizációjával foglalkozik. A szerző véleménye szerint India a hidegháborús évtizedek alatt egy befelé forduló, importhelyettesítő gazdaságot alakított ki, azonban nem vette át a tervutasításos szocialista gazdasági rendszert. A viszonylag alacsony ütemű „hindu gazdasági növekedésből” való kitörést a Narasimha Rao vezette kormány által 1991-ben meghirdetett reformok jelentették, amelyek alapját a szolgáltatások exportja és a szoftveripar adta. A szerző megállapítása szerint az ország ezzel jó úton indult el, a gazdasági nyitottsága jelentős mértékben növekedett, ami lendületet adott a gazdasági bővülésnek is. A mezőgazdaság reformja azonban nem kellő mértékű, továbbá India sem tudja megkerülni azt a modernizációs receptet, amely a munkaerő-intenzív iparágak fejlesztésére épül. A gazdasági kitörést akadályozza a kasztrendszer, valamint a jelentős mértékű korrupció. India már csak a méreténél fogva is jelentős világgazdasági szerepet fog betölteni, ugyanakkor további reformokra lesz szüksége a gazdasági felzárkózás érdekében.

Csicsmann László

Irodalomjegyzék

- Agarwal, Ruchil, Balasundharam, Vybhavi, Blaggrave, Patrick, Cerutti, Eugenio, Gudmundsson, Ragnar és Moussa, Racha (2021). Climate Change in South Asia. Further Need for Mitigation and Adaptation. *International Monetary Fund*. A letöltés ideje: 2022. december 14. <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2021/08/20/Climate-Change-in-South-Asia-Further-Need-for-Mitigation-and-Adaptation-464333>.
- Dutt, Kunal (2022). 75 Years of Radcliffe Line: Published Two Days After Independence, Mass Migration Followed. *The Print*. A letöltés ideje:

2022. december 14. <https://theprint.in/india/75-years-of-radeliffe-line-published-two-days-after-independence-mass-migrations-followed/1086516/>.
- Freedom House* (2022). Freedom in the World 2022. India. A letöltés ideje: 2022. december 14. <https://freedomhouse.org/country/india/freedom-world/2022>.
- IOM* (2022). World Migration Report, 2022. A letöltés ideje: 2022. december 14. <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022>.
- Sharma, Isha (2022). 90-Year Old Pune Woman Gets Emotional as She Visits Her Pakistan Home After 75 Years of Partition. *Times of India*. A letöltés ideje: 2022. december 14. <https://www.indiatimes.com/trending/human-interest/90-year-old-pune-woman-visits-pakistan-home-after-75-years-of-partition-575382.html>.
- The World Bank* (2022). South Asia. A letöltés ideje: 2022. december 14. <https://data.worldbank.org/country/8S>.
- UNAMA (2022). Személyes interjú Teheránban az UNAMA teheráni központjában 2022. november 22-én.
- Worldometer* (2022a). India Population, 2022. A letöltés ideje: 2022. december 14. <https://www.worldometers.info/world-population/india-population/>.
- Worldometer* (2022b). Pakistan Population, 2022. <https://www.worldometers.info/world-population/pakistan-population/>.